

Muhasebe Meslek Mensuplarının Etik İdeoloji ve Adalet Yaklaşımı: İstanbul Örneği

Ethical Ideology and Justice Approach of Professional Accountants: The Case of İstanbul

Mehmet Güneş¹, Neriman Yalçın²

Öz

Muhasebe meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerini yerine getirirken kişisel tutumları, inançları, davranışları, kültürel özellikleri, sosyal statüleri, gelir düzeyleri, adalet ve etik anlayışları finansal ve finansal olmayan bilginin güvenilirliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü finansal ve finansal olmayan bilginin güvenilir olması işletmelerin doğru karar almasını sağlamaktadır. Bu kapsamda bu çalışmanın amacı, İstanbul ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının etik ideoloji ve adalet yaklaşımlarını idealizm ve görecilik boyutları çerçevesinde ölçmektir. Bu amacı yerine getirirken Forsyth (1980)'nin geliştirdiği Etik Durum Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın bulguları, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının idealizm seviyelerinin yüksek ve görecilik seviyelerinin düşük olduğunu göstermiştir. Göreciliğin düşük ve idealizmin yüksek olması durumu, muhasebe meslek mensuplarının başkalarına zarar verecek davranışlarından kaçınan ve diğer bireylerin refahını önemseyen bireyler olduklarını göstermektedir. Bu durum ayrıca muhasebe meslek mensuplarının etik davranışlara duyarlılık gösterdiklerini ve etik dışı davranışlardan kaçınma eğiliminde oldukları yönünde kanıtlar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Meslek Mensubu, Etik İdeoloji

Abstract

Personal attitudes, beliefs, behaviours, cultural characteristics, social status, income levels, justice, and ethical perception of professional accountants play an essential role in the reliability of financial and non-financial information. In this context, the aim of this study is to measure the ethical ideology and justice approaches of professional accountants operating in İstanbul within the framework of idealism and relativism dimensions. While fulfilling this purpose, the ethical status scale developed by Forsyth (1980) was used. The findings of the study showed that the levels of idealism and low levels of relativism of the accountants participating in the research were high. The fact that relativism is low and idealism is high indicates that professional accountants are individuals who avoid behaviors that will harm others and care about the welfare of other individuals. This situation also provides evidence that professional accountants are sensitive to ethical behaviors and tend to avoid unethical behaviors.

Keywords: Accounting, Accountant professional, Ethical Ideology

Araştırma Makalesi

JEL Codes: M14, M41, M49

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Çalışmanın araştırma kısmı Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 01.03.2022 tarih ve 29762 sayılı Kararı ile alınan izin doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Submitted: 28 / 11 / 2022

Accepted: 25 / 04 / 2023

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Adana, Türkiye, mtgunes@atu.edu.tr Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-1938-6914>

² Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Adana, Türkiye, nerimanyalcin@atu.edu.tr Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-2196-4779>

Giriş

Muhasebe, işletmelerin ticari nitelikli işlemlerini bir bütün halinde raporlayarak bilgi kullanıcılarına sunan bilimsel bir sistemdir. Bu sistemdeki faaliyetleri gerçekleştiren muhasebe meslek mensupları; işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerinin teminatıdır. Dolayısıyla bu mesleği yürüten bireylerin, kişisel tutumları, inançları, davranışları, kültürel özellikleri, sosyal statüleri, gelir düzeyleri, adalet ve etik anlayışları finansal ve finansal olmayan bilginin güvenilirliğinde önem teşkil etmektedir. Bu durum, muhasebe meslek mensuplarının etik kurallara uymaları ve finansal konularda toplum çıkarlarını gözetmelerini gerektirmektedir. Çünkü birçok ülkede, muhasebenin ürettiği finansal raporların sebep olduğu finansal skandallar yaşanmıştır. Yaşanan skandallar, geçmişten beri var olan etik ve adalet konularının, muhasebe mesleğinde daha önemli bir hale gelmesine neden olmuştur.

Etik; kişinin eylemlerinin doğru ya da yanlış olup olmadığı konusundaki yargılardan oluşan bir sistemdir (Öztürk ve Kutlu, 2019: 72). Yirminci yüzyıla kadar etik, felsefenin alt bir dalı olarak tartışılırken, yirminci yüzyıldan itibaren ortaya çıkan meslekler, mesleklerin sunduğu hizmetler zamanla etik felsefesinin meslekler içinde uygulanması sonucunu doğurmuştur (Cevizci, 2022: 23). Muhasebe mesleği, kendi doğası gereği temel ilkelerden ve kurallardan oluşan bir meslek dalıdır. Bu bağlamda bir meslek olarak muhasebe, etik bakımından geniş bir uygulama alanına sahiptir. Muhasebe mesleğinde yasal düzenlemelerin belirlediği çerçeveye göre hareket edilmesi halinde hukuki ve etik açıdan hiçbir sorun ortaya çıkmazken; meslek mensubunun kişisel yargılarını kullanması gerektiği konularda etik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Etik ideolojideki bireysel farklılıkların, etik karar vermede kilit bir rol oynadığına inanılmaktadır.

Etığın diğer ahlaki kavramlarla ilişkilerini açıklayan kuramlar üzerinde felsefecilerin uzun yıllar süren araştırmaları olmuştur (Türkeri, 2019: 13). 1971 yılında etiğin adalet anlayışı ile ilişkisini açıklayan adalet kuramı teorisi ortaya atılmıştır. Teoriye göre, karar vericinin eşitlik, doğruluk ve tarafsızlık ilkelerini dikkate alacak şekilde davranması ve yol göstermesi gerekmektedir (Sökmen, 2021: 58).

Etik durum teorisi, bireylerin kişisel ahlaki yaklaşımlarının, etik yargılarını, eylemlerini ve duygularını etkilediğini savunmaktadır. Teoriye göre, bu ahlaki bakış açılarının idealizm ve görecilik olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Bireyler arasında idealizm ve görecilikteki farklılıklar, etik durum teorisi kullanılarak değerlendirilmektedir (Forsyth vd. 2008). Etik durum teorisi boyutlarından idealizm, ideolojik olarak, kişinin özellikle başkaları için olumsuz sonuçları en aza indirme ve faydacılığı artırma tutumuyla ilgilidir. İkinci ideolojik boyut olan görecilik ise, kişinin doğru ve yanlış hakkında karar verirken ahlaki kural ve ilkelere yaptığı vurguyu anlatmaktadır. Ahlaki bireysel farklılıkları tanımlamak için kullanılan bu iki boyut, aynı zamanda bir kültürün etik açıdan tutarlılıkları sınıflandırmasının ve karşılaştırmasının bir yöntemi olarak kullanılmaktadır (Hofstede, 1980; Forsyth vd. 2008). Etik ideoloji ve adalet kuramının ilkeleri, muhasebe mesleğinin temel ilkeleri içinde sayılan ilkelerden bir kaçıdır. Bu nedenle, bu iki yaklaşımın muhasebe mesleği ile ilişkisi araştırmacılar için önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır.

Doğrulanamayan finansal tabloların ve finansal olmayan bilgilerin yolsuzluklara, skandallara yol açtığı konusundaki eleştiriler, muhasebe meslek mensuplarının bireysel etik algı ve anlayışlarının tartışılmasına neden olduğundan, muhasebe meslek mensupları ile ilgili vak'a analizleri ve anket araştırmaları gibi çeşitli araştırmalar yürütülmüştür (Örneğin; Özocak ve Baş, 2001; Kutlu, 2008; Sakarya ve Kara, 2010; Çiçek, Canbaz ve Keskin, 2013; Sayım ve Usman, 2016; Yel, 2018; Akbey ve Çil Koçyiğit, 2022). Bu çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının kişisel yargıları, etik algıları ve adalet anlayışları idealizm ve görecilik kapsamında Etik Durum Ölçeği ile incelenmiştir. Araştırma, Türkiye'de en fazla meslek mensubu üye sayısına sahip İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMM) örneğinde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda araştırmanın amacı; İstanbul ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının etik ideoloji ve adalet yaklaşımlarını idealizm ve görecilik boyutları çerçevesinde ölçmektir.

Çalışmada, muhasebe meslek mensuplarının etik ideoloji ve adalet algıları ile birlikte muhasebe mesleği ve muhasebe meslek etiği açısından gördükleri önemli sorunlar araştırılmış ve girişi takiben literatür araştırması, etik ideoloji alan araştırması ve son olarak sonuç ve değerlendirme ile çalışma tamamlanmıştır.

1. Literatür Değerlendirmesi

Etik konulu çalışmalar incelendiğinde oldukça geniş bir yelpazeden oluşan literatür kaynakçası ile karşılaşılmaktadır. Söz konusu literatür, etik ilkeleri açıklayan ve bibliyometrik analizler gerçekleştiren nitel çalışmalardan oluşmaktadır. Ayrıca literatürde çeşitli ölçekler vasıtası ile etik davranış düzeyini ölçen ve çeşitli illerde etik ile ilgili algılama düzeyini araştıran nicel çalışmalardan meydana gelmektedir.

Bu araştırmanın iki önemli özelliği, kullanılan araştırma ölçeği ve Türkiye'de en fazla muhasebe meslek mensubunun bulunduğu İSMMM'da gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu nedenle literatür, Türkiye'nin çeşitli illerinde faaliyet gösteren

muhasabe meslek mensuplarının muhasabe meslek etiği ile ilgili yaklaşımlarını ortaya koyan ve araştırmada kullanılan "Etik Durum Ölçeği"ni kullanan çalışmaları içerecek şekilde değerlendirilmiştir.

İlk olarak çeşitli illerde gerçekleştirilen araştırmalar değerlendirilmiştir. Bu araştırmalardan ilkinde, Bursa, İzmir, Antalya, Ankara ve Adana illerinde yapılan araştırma bulguları mükelleflerin, meslek mensuplarının mali hesaplamalarına müdahale ettiğini ve bunun önemli etik sorunlara yol açtığını göstermiştir (Özocak & Baş, 2001). Kars ve Erzurum illerinde yapılan araştırmaya göre, muhasabe meslek mensuplarının etik ikilemin varlığını kabul ettiği ve bu durumun nedenlerinden en önemlisinin "müşteri kaybetme" riski olduğu ortaya konmuştur (Kutlu, 2008). Balıkesir, Bursa, İstanbul ve İzmir illerinde faaliyet gösteren muhasabe meslek mensupları ile yapılan bir araştırmanın bulguları ise; etik farkındalık konusunda cinsiyetin, tecrübenin, mesleki unvanın ve gelir tutarının etik algılama düzeyini etkilediğini göstermiştir (Sakarya & Kara, 2010). Kayseri ilinde yapılan araştırmada; muhasabe meslek mensuplarının sosyal sorumluluk algılarının yüksek olduğu, ancak mükellef taleplerinin, yasaların, odaların ve yaptırım eksikliklerinin etik sorunlara neden olduğu görülmüştür (Yıldız, 2010). Yine Erzurum ilinde yapılan bir diğer çalışmada ise; muhasabe meslek mensuplarının meslek etiği hakkında yaşadıkları sorunların mükelleflerden kaynaklandığı belirlenmiştir (Kaya & Yanık, 2011). Kırklareli ilinde yapılan çalışmada, etik dışı uygulamaların mesleğin saygınlığını azalttığı, yasaların açıklamakta yetersiz kaldığı durumlarda meslek etiğine bağlı kalınması gerektiği ve muhasabe meslek mensuplarının en fazla meslektaşları tarafından etik dışı davranışlara yönlendirildiği sonuçlarına ulaşılmıştır (Çiçek, Canbaz & Keskin, 2013). İstanbul ilinde yapılan bir araştırmanın bulgularında ise, mükellef kaybı ve kazanç kaybının etik sorunlara yol açtığı tespit edilmiştir (Fidan & Subaşı, 2014). Yalova ilinde yapılan diğer bir çalışmaya göre, muhasabe meslek mensuplarının en önemli etik problemlerinin rekabet yoğunluğu, ücretler ve mükellef ilişkileri olduğu belirlenmiştir (Sayım & Usman, 2016). Antalya ilinde yapılan bir çalışmada, etik dışı davranışların mesleğin saygınlığını azalttığı, mükellef kaynaklı konuların etik sorunların başında geldiği ve etik eğitimine ağırlık verilmesinin önemi tespit edilmiştir (Özçelik & Angı, 2017). Bolu ilinde faaliyet gösteren muhasabe meslek mensupları için itibarın kazançtan daha önemli olduğu, mesleğin saygınlığının etik ilkelere bağlı olduğu, mükellef baskısının azaltılması gerektiği ve meslek mensuplarına etik ile ilgili eğitimlerin önemine dikkat çekilmiştir (Yel, 2018). Denizli ilinde yapılan araştırmanın bulguları, muhasabe mesleğinde mesleki unvan, yaş, eğitim düzeyi, mükellef defter sayısı ve cinsiyetin etik algısını etkilediği, ancak aylık gelir toplamalarının etik algısı üzerinde etkisiz olduğu sonuçlarına varılmıştır (Özgün & Sarıtaş, 2019). Ankara ilinde yapılan çalışmanın bulguları ise, daha fazla kazanç elde etme ve mesleki tecrübe zayıflığının etik dışı davranışların önemli nedenleri arasında olduğunu göstermiştir (Akbeý & Çil Koçyiğit, 2022).

İkinci olarak ise; Etik Durum Ölçeği'ni kullanan çalışmalar değerlendirilmiştir. Forsyth'in (1980) Etik Durum Ölçeği, etik ideolojinin kabul görmüş bir ölçüsüdür (Redfern, 2004: 203). Portekiz'de Etik Durum Ölçeği ile gerçekleştirilen araştırmada sonuçlar yaşın, göreciliğin ana belirleyicisi olduğunu göstermiştir. Cinsiyet, etik yargıların en önemli belirleyicisi olarak tespit edilmiştir. Beklentilerin tersine, erkeklerin beş senaryodan ikisinde kadınlardan önemli ölçüde daha katı/ daha etik kararlar verdiği tespit edilmiştir (Marques & Azevedo-Pereira, 2009: 227). Malezya'da, muhasebeciler ile yapılan araştırmanın bulgularına göre ise; yaş ve cinsiyetin etik yargı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca idealizm ve görecilik, özellikle yasal olarak etik olmayan bir durumda, etik yargı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Ismail & Ghazali, 2011). Malezya'da yapılan bir diğer çalışmada ise, vak'aların hukukiliğine bakılmaksızın etik ideolojinin yargılar üzerinde önemli bir etkisi olduğu; idealizmin etik yargı üzerinde olumlu ve göreciliğin etik yargı üzerinde olumsuz etkisi olduğu belirlenmiştir (Ismail, 2014). Nijerya'da bir araştırma muhasabe meslek mensuplarının etik ideoloji yönelimlerinde hem idealist hem de göreci olduğu sonucuna varmıştır. Bulgular, muhasebecilerin ahlaki idealizm seviyelerinin yüksek, görecilik seviyelerinin ise düşük olduğunu göstermektedir (Obob, Ajibolade & Otusanya, 2020).

2. Araştırma

Muhasebe mesleği belirli ilke, kural ve yasal mevzuat ile çevrelenmiş, profesyonel bir meslek dalıdır. Muhasebe meslek mensuplarının bu kapsamlı yasal düzenlemeler ile kişisel yargıları arasında kaldığı alan muhasabe etiğini ortaya çıkartmaktadır. Muhasebe mesleğinde, yasal düzenlemelerin belirlediği çerçeveye göre hareket edilmesi halinde hukuki ve etik açıdan hiçbir sorun ortaya çıkmazken; meslek mensubunun kişisel yargılarını kullanması gereken konularda ise etik sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle muhasabe meslek mensuplarının kişisel yargılar kullanarak verdikleri mesleki kararlar birçok muhasabe meslek etiği araştırmasına konu olmaktadır.

Bu kapsamda çalışmada, muhasabe meslek mensuplarının etik ideoloji ve adalet yaklaşımları Etik Durum Ölçeği kullanılarak İstanbul ili örnekleminde incelenmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntem

Etik ideolojideki bireysel farklılıkların, etik karar vermede kilit bir rol oynadığına inanılmaktadır. Bu nedenle, çalışmanın amacı, İstanbul'da faaliyet gösteren muhasabe meslek mensuplarının etik ideoloji ve adalet yaklaşımlarını idealizm ve

görecilik boyutları çerçevesinde ölçmektir. Bu amaçla Forsyth (1980) tarafından geliştirilmiş olan Etik Durum Teorisi kapsamında oluşturulan Etik Durum Ölçeği kullanılmıştır.

Etik durum teorisi, yaygın olarak kabul edilen ahlaki standartlarla tutarsız olan eylemlerin etik incelemeyi tetiklediğini kabul eden bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda bazı insanlar diğerlerinden daha idealisttir, çünkü "masum birine zarar verebilecek bir eylem yapılmamalıdır" diye düşünülür. Bazı insanlar ise "etik olanın bir durumdan ve toplumdaki diğerine değiştiğine" inanır, ancak diğerleri bu tür ahlaki göreciliğe ve adalet algısına katılmazlar. İdealizm önermeleri, başkalarının zararından kaçınmak gibi insancıl tutumları vurgularken, görecilik önermeleri ise ahlaki ve etik kurallara güvenmenin değerini sorgulayan ifadeleri içermektedir (O'Boyle & Forsyth, 2021).

Araştırmada kullanılan Etik Durum Ölçeği (EDÖ)³, "idealizm" ve "görecilik" olmak üzere iki boyut ve 20 ifadeden oluşmaktadır. Katılımcıların ifadelerine verecekleri cevaplar, 5'li likert ölçeği aracılığı ile ölçülmüştür. Ölçeğin Türkçe formu için Yazıcı & Yazıcı (2010) çalışmasından yararlanılmıştır. Ölçek verileri SPSS 20 paket programı aracılığı ile analiz edilmiştir.

Kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizleri, Cronbach Alfa testi ile yapılmıştır. Cronbach Alfa katsayısı, bireysel puanların (n) bir ölçekte sorulara verilen cevapların toplanması ile bulunduğu durumlarda, soruların birbirleri ile benzerliğini ve yakınlığını ortaya koyan bir katsayı olup ölçek güvenilirliğinin bir ölçüsü olarak kabul edilir (Terzi, 2019). Araştırmada Etik Durum Ölçeğinin Cronbach Alfa test sonucu 0,801 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, kullanılan ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, Etik Durum Ölçeği, İstanbul ilinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının etik ideoloji ve adalet yaklaşımlarını ölçmek üzere uygulanmıştır. Güvenilirlik düzeyinin yüksek olması, ölçeğin bu meslek grubu üzerinde araştırmanın amacına uygun olduğunu göstermektedir. Araştırmada kullanılan verilerin normallik analizleri, merkezi limit teoremi dikkate alınarak, örneklem büyüklüğü 30'dan fazla olduğu için hesaplanmamıştır (Kwak & Kim, 2017).

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarına, Etik Durum Ölçeği ile birlikte demografik sorular ve üç sorudan oluşan kontrol önermeleri yöneltilmiştir. Demografik özellikler ve kontrol önermeleri, Etik Durum Ölçeği ile birlikte araştırmanın açıklayıcılık değerini artırmak üzere araştırmaya dahil edilmiştir.

2.1.1. Araştırma Ölçeğinin Faktör Analizleri

Çalışmada, faktör analizindeki temel bileşenler varimax döndürme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Ölçekte, 20 ifade, iki boyutta idealizm ve görecilik olmak üzere temsil edilmiştir. On ifade idealizm ve diğer on ifade ise görecilik boyutu altında tanımlanmıştır. Tablo 1, faktör analizi sonuçlarını göstermekte olup; KMO katsayısı 20 ifade için ,795 (df=190) olarak hesaplanmıştır. Bartlett'in küresellik testi sonucu ise 1164,101 olarak bulunmuş ve toplam açıklanan varyans yüzdesi 41,987'dir.

Tablo 1. Faktör analizi sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		,795
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1.164,101
	df	190
	Sig.	,000

Faktör yük değerleri ölçekte yer alan ifadelerin birbirleri ile olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır. Yapılan çalışmalarda faktör yüklerinin yüksek olması beklenmektedir. Faktör yükleri 0,60 ve üzeri için yüksek; 0,30 -0,59 arası yük değerleri için orta düzeyde büyüklükler olarak kabul edilmektedirler (Kline, 1994). Ölçekte yer alan ifadelerin faktör yükleri Tablo 2'de sunulmuş ve ,380 ile ,814 arasında değişen değerlere sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca çalışmadaki ölçek ifadelerinin, ölçeğin orijinal formuna paralel şekilde faktör analizinde tanımlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Ölçek İfadelerinin Faktör Yükleri

Madde No	Boyutlara Göre Faktör Yükleri	
	İdealizm	Görecilik
1	,490	

³ Etik durum ölçeği, EK-1'de sunulmuştur.

2	,597	
3	,641	
4	,732	
5	,543	
6	,788	
7	,754	
8	,646	
9	,683	
10	,633	
11		,563
12		,664
13		,746
14		,814
15		,679
16		,379
17		,634
18		,380
19		,635
20		,573

2.2. Araştırma Örnekleme

Araştırmanın evreni İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı muhasebe meslek mensuplarından oluşmaktadır. İSMMMO'da 45.824 serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavir kayıtlıdır. Bilimsel araştırmalarda örnekleme büyüklüğünün belirlenmesi için kullanılan çeşitli formül ve kriterler bulunmaktadır. Bu kriterlerden biri, örnekleme seçiminde cinsiyet gibi alt kategorilere sahip araştırmalarda her bir kategorinin en az 30 kişiden meydana gelmesidir. Ayrıca, çok değişkenli analizler için örnekleme büyüklüğünün değişken sayısının 5 veya daha fazla katları olması gerekmektedir (MacCallum vd.1999; Mundfrom vd. 2005; Karagöz, 2019). Bu nedenle katılımcı sayısı evren büyüklüğüne göre değil MacCallum vd.1999; Mundfrom vd. 2005; Karagöz, 2019 çalışmalarında ifade edildiği şekilde "*değişken sayısı x 5 katılımcı*" olarak hesaplanmıştır. Nihai örnekleme bakıldığında; ölçekte yer alan değişken sayısına karşılık gelen katılımcı sayısı ($20 \times 5 = 100 < 217$) bakımından analize uygun kabul edilerek, anketlerin analiz aşamasına geçilmiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki; muhasebe mesleğinin yoğunluğu, etik ilkeleri ve sır saklama yükümlülüklerinin etkisiyle bu meslek grubunda faaliyet gösteren meslek mensuplarının araştırmalara katılımı diğer meslek gruplarına göre düşük seviyelerde kalmaktadır.

Nihai olarak, anket araştırması 2022 yılı Mart-Ekim aylarında İSMMMO ve tüm ilçe temsilcilikleri aracılığıyla, bağımsız meslek mensuplarına çevrimiçi olarak iletilmiş ve 217 cevap toplanmıştır.

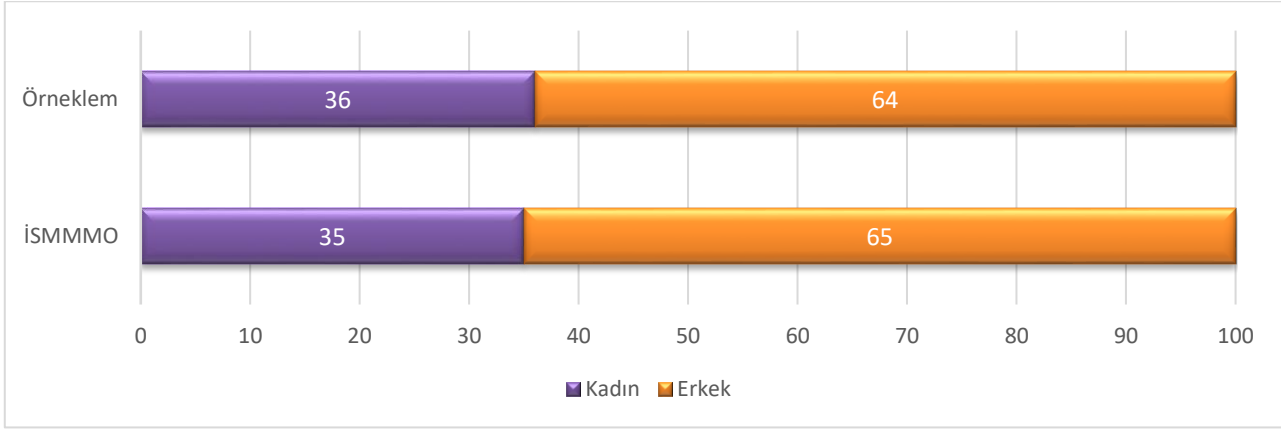
3. Bulgular ve Yorumlar

Araştırma bulguları, demografik, tanımlayıcı ve fark bulguları olmak üzere üç grupta sınıflandırılmıştır.

3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının demografik bilgileri, cinsiyet, eğitim, yaş ve bağımlı/ bağımsız meslek mensupluğu bakımından incelenmiştir.

Grafik 1, örneklemin cinsiyet bakımından yüzdesel dağılımını göstermektedir. Grafik 1'den görüldüğü üzere, araştırmaya katılanların yüzde 36'sı kadın, yüzde 64'ü erkek muhasebe meslek mensuplarından oluşmaktadır. Cinsiyet bulguları İSMMMO'ya kayıtlı üyelerin genel dağılımı ile karşılaştırıldığında, cinsiyet bakımından örneklemin evrene benzerlik gösterdiği görülmektedir.

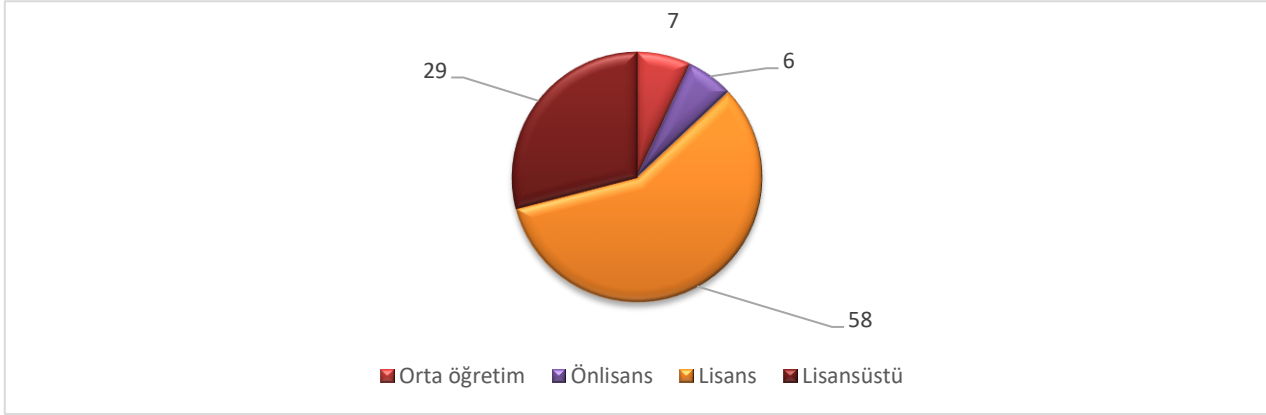

Grafik 1. Cinsiyet Bakımından Bulgular (%)

Örneklemin eğitim değişkeni bakımından dağılımı Grafik 2’de gösterilmiştir. Grafik 2’den görüldüğü üzere araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının yüzde 58’i lisans, yüzde 29’u ise lisansüstü eğitime sahiptir. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununun beşinci maddesi gereği,

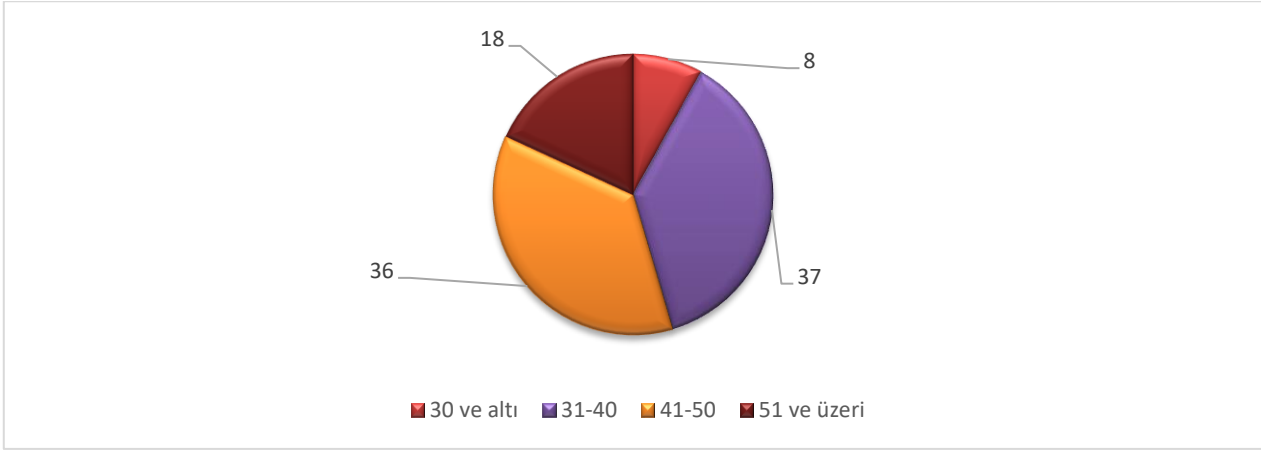
“Serbest muhasebeci mali müşavir olabilmek için a) Hukuk, iktisat, maliye, işletme, muhasebe, bankacılık, kamu yönetimi ve siyasal bilimler dallarında eğitim veren fakülte ve yüksekokullardan veya denkliği Yükseköğretim Kurumunca tasdik edilmiş yabancı yükseköğretim kurumlarından en az lisans seviyesinde mezun olmak veya diğer öğretim kurumlarından lisans seviyesinde mezun olmakla beraber bu fıkrada belirtilen bilim dallarından lisansüstü seviyesinde diploma almış olmak” gerekmektedir.

Lisans mezunu katılımcı oranı bu kanun maddesi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Katılımcıların %29’unun lisansüstü eğitime sahip olması, muhasebe meslek mensuplarının muhasebe eğitimi konusundaki ilgi düzeylerini gösteren pozitif bir bulgudur.

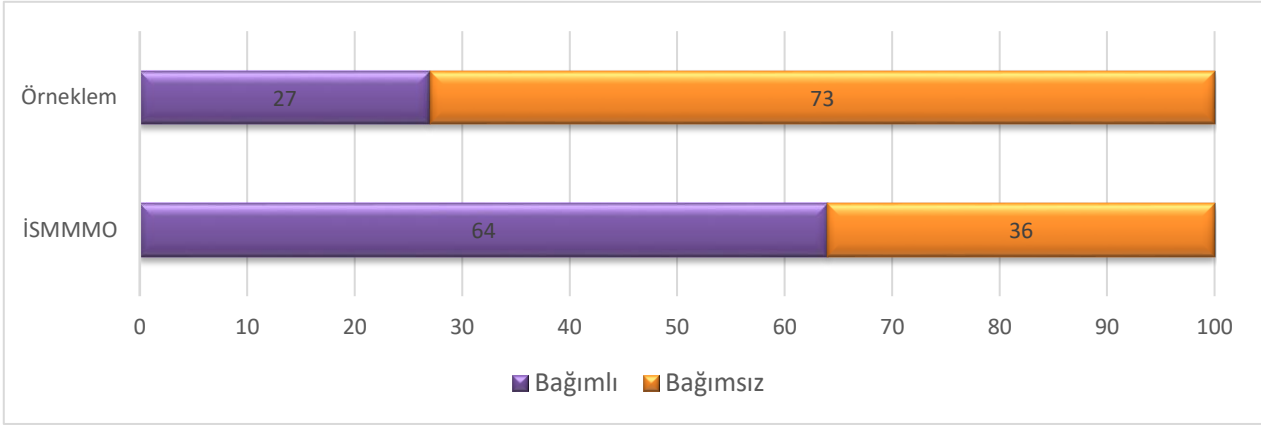
Grafik 2. Eğitim Bakımından Bulgular (%)

Grafik 3, örneklemin yaş bakımından dağılımını göstermektedir. Grafik 3’den görüldüğü üzere, örneklemin yüzde 37’si 31-40 ve yüzde 36’sı 41- 50 yaş aralığındadır. Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının büyük çoğunluğunun 31-50 yaş aralığında olduğunu gösteren bu bulgu, örnekleminde yer alan meslek mensuplarının meslekte bulunma süresi hakkında bilgi vermektedir.

Grafik 3. Yaş Bakımından Bulgular (%)

Grafik 4, örneklemin ve İSMMMO'nun bağımlı/ bağımsız meslek mensubu dağılımını göstermektedir. Muhasebe mesleğinde, meslek mensupları bağımsız olarak kendi namına çalışabildiği gibi; bir şirket bünyesinde firma personeli olarak muhasebe faaliyetlerini yürütmektedir. Grafik 4'den görüldüğü üzere, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının yüzde 27'si bağımlı, yüzde 73'ü bağımsız muhasebe meslek mensuplarından oluşmaktadır. İSMMMO'ya kayıtlı tüm meslek mensuplarının ise yüzde 64'ünün bağımlı, yüzde 36'sının bağımsız çalıştığı belirlenmiştir.

Grafik 4. Meslek Mensubu Bağımsızlığı Bakımından Bulgular (%)

3.2. Tanımlayıcı İstatistik Bulguları

Araştırma ölçeği ve kontrol önermeleri hakkında tanımlayıcı istatistik bulguları tablo ve grafikler halinde sunulmuştur. İlk olarak araştırmada kullanılan ölçeğe ve alt boyutlarına ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'de gösterilmiştir. Ölçeğin ve boyutlarının genel aritmetik ortalamalarına bakıldığında; ölçeğin toplam ortalaması 3,78, idealizm boyutu ortalamasının 4,16 ve görecelik boyutunun ortalamasının 3,41 olarak gerçekleştiği belirlenmiştir. Bulgulara göre, örnekleminde yer alan muhasebe meslek mensuplarının idealizm seviyelerinin yüksek, görecelik seviyelerinin ise daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3. Ölçek ve Boyutlarının Ortalamaları Bakımından Bulgular

Boyutlar	N	Ortalama
Toplam ölçek	217	3,78
İdealizm	217	4,16

Görecilik	217	3,41

Tablo 4, araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının ölçek boyutları bakımından karar aralıklarını göstermektedir⁴. Tablo 4'den görüldüğü üzere, hem idealizm hem de görecilik bakımından hiç bir önermenin reddedilmediği; idealizm boyutunda iki önermede; görecilik boyutunda ise altı önermede meslek mensuplarının kararsız kaldığı görülmektedir. Toplam yirmi önermeden on ikisinin kabul edildiği tespit edilmiştir. Genel olarak analiz değerlendirildiğinde araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının ölçekte yer alan önermelere büyük ölçüde katıldıkları görülmüştür.

Tablo 4. Muhasebe Meslek Mensuplarının Karar Aralıkları

Etik Durum Ölçeği Göstergeleri*	Ortalama	Karar Aralığı
İ1	4,6369	Kabul
İ2	4,6306	Kabul
İ3	4,7898	Kabul
İ4	4,7962	Kabul
İ5	4,7389	Kabul
İ6	2,8535	Kararsız
İ7	4,4395	Kabul
İ8	3,6624	Kabul
İ9	4,1210	Kabul
İ10	2,9172	Kararsız
G11	3,6879	Kabul
G12	3,3631	Kararsız
G13	3,6306	Kabul
G14	3,0764	Kararsız
G15	3,3567	Kararsız
G16	3,7070	Kabul
G17	3,0510	Kararsız
G18	2,7707	Kararsız
G19	2,9490	Kararsız
G20	4,4650	Kabul

*Not: İ; İdealizmi, G; Göreciliği temsil etmektedir.

⁴ Puan aralığı;1-2,60 arası olumsuz; 2,60 - 3,39 arası kararsız ve 3,40 ve üzeri değerler için olumlu olarak değerlendirilmiştir (Tekin,1996).

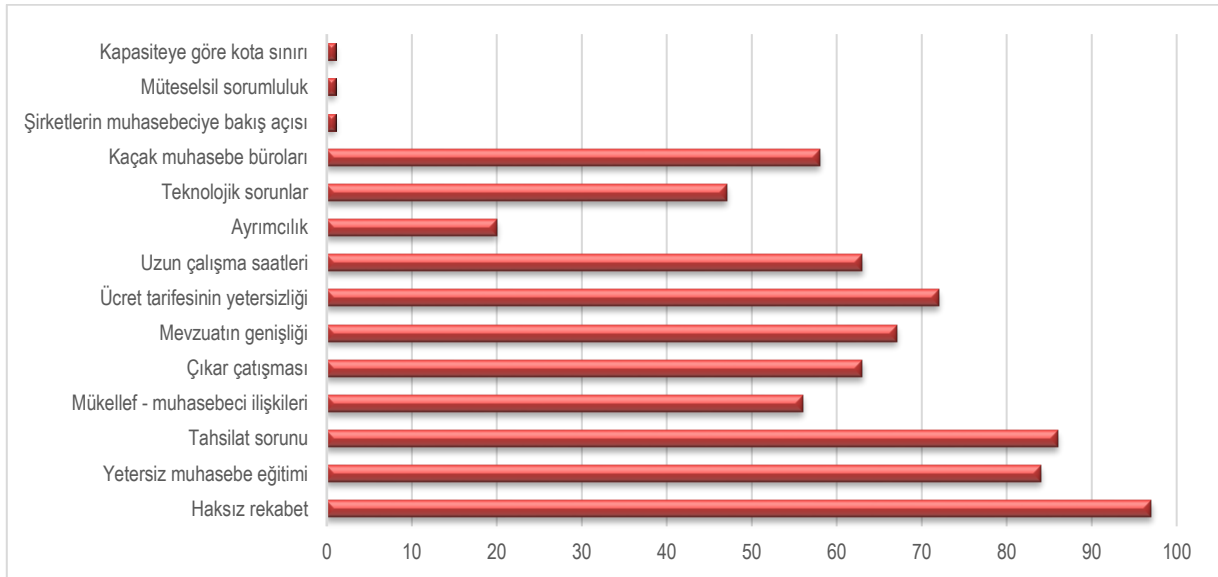

Tanımlayıcı istatistik bulgularının ikinci kısmı kontrol önermeleri hakkındaki bulgulardan oluşmaktadır. Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarına, faaliyetlerini icra ederken karşılaştıkları sorunlar hakkında üç kontrol önermesi sunulmuştur. Bunlar;

- Muhasebe mesleğinde en önemli sorunların neler olabileceği,
- Muhasebe mesleğinde sıklıkla etik dışı davranışlar gözlenmesi,
- Muhasebe mesleğinde etik dışı davranışlar söz konusu ise, bu davranışların neler olabileceği, şeklinde sıralanmıştır.

Birinci kontrol önermesi ile katılımcılardan, muhasebe mesleğinde en önemli sorunların neler olabileceğini ifade etmeleri istenmiştir. Bu önerme için muhasebe meslek etiği ilkelerinden ve literatürden çıkarımda bulunulan 14 seçenek sunulmuş ve birden fazla seçeneğin işaretlenmesine izin verilmiştir. Grafik 5'den görüldüğü üzere;

- Katılımcıların en fazla sorun olarak gördükleri konular “haksız rekabet” olarak tespit edilirken, ikinci olarak “tahsilat sorunu” ve üçüncü olarak ise “Yetersiz mesleki eğitim” olarak sıralanmıştır.
- “Etik dışı davranma alışkanlığı”, “ücret tarifesinin yetersizliği”, “yasal düzenlemelerin, mevzuatın genişliği”, “çıkar çatışması ve “uzun çalışma saatleri” ise meslekte daha az karşılaşılan olarak belirlenmiştir.
- En az karşılaşılan mesleki sorunlar ise “kaçak muhasebe büroları”, “mükellef ilişkileri”, ve “teknolojik sorunlar” olarak işaretlenmiştir.
- Diğer seçeneklerin muhasebe mesleğinde daha düşük düzeyde sorunlar olarak kabul edildikleri tespit edilmiştir.

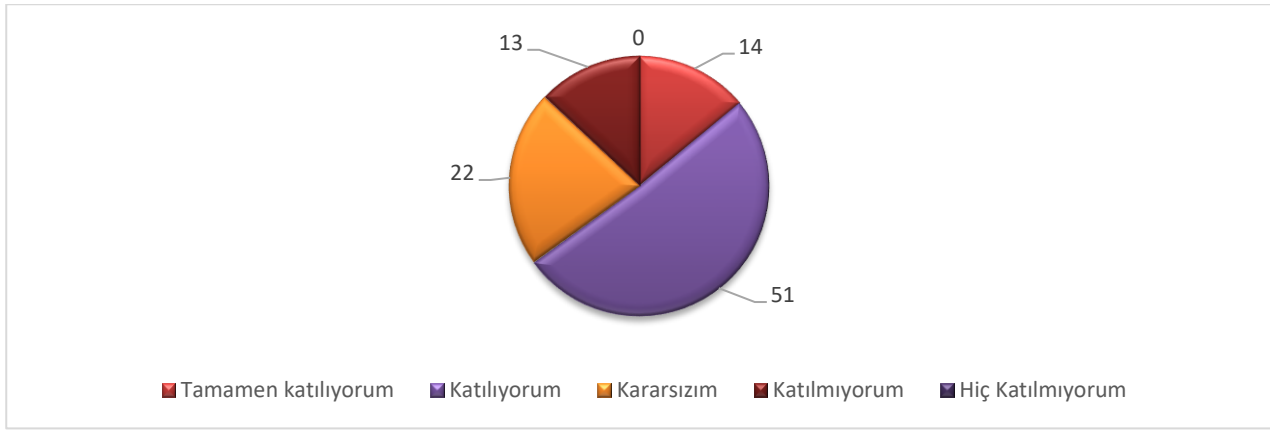

Grafik 5. Muhasebe Mesleğinde Karşılaşılan Sorunlar Bakımından Bulgular

Katılımcıların ikinci önermeye verdikleri cevaplardan edinilen bulgular Grafik 6'da gösterilmiştir. Buna göre;

- Katılımcıların sadece yüzde 14'ü “Muhasebe mesleğinde sıklıkla etik dışı davranışlar gözlemlerim” önermesine katılmadığını ifade ederken, “hiç katılmıyorum” cevabı veren katılımcı bulunmamaktadır.
- Katılımcıların yüzde 22'si önermeye “kararsız” olduklarını ifade etmiştir.
- Katılımcıların yüzde 51'i “katılıyorum”, yüzde 14'ü ise “tamamen katılıyorum” şeklinde cevap vermiştir.

Araştırmaya katılan meslek mensuplarının yüzde 65'inin muhasebe mesleğinde etik dışı davranışlar ile karşılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır.

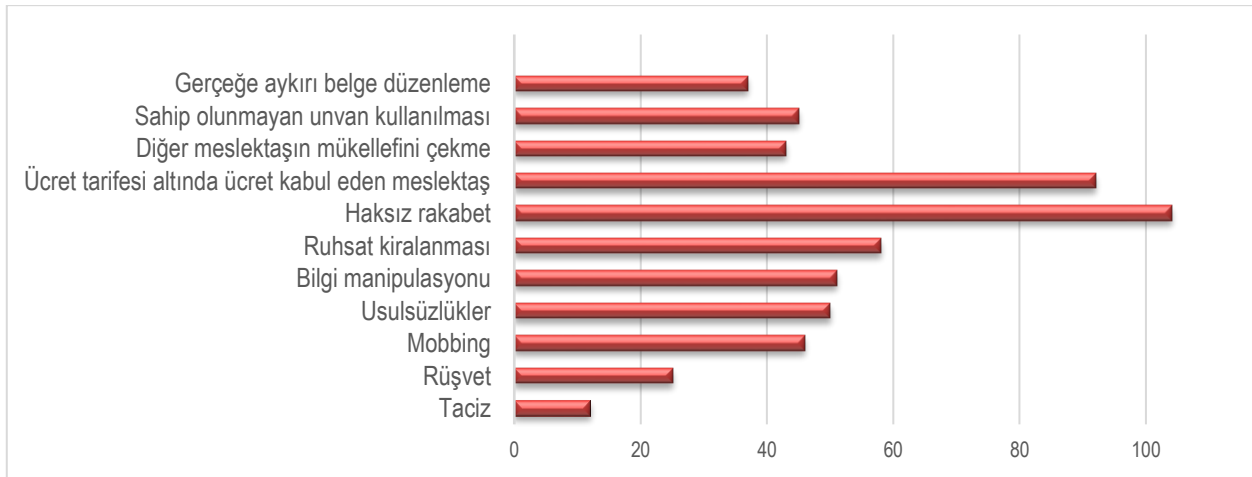

Grafik 6. Muhasebe Mesleğinde Etik Davranışlar Gözlemlenmesi Bakımından Bulgular (%)

Katılımcıların üçüncü önermeye verdikleri cevaplardan edinilen bulgular Grafik 7’de gösterilmiştir. Araştırmaya katılan katılımcılardan muhasebe mesleğinde eğer etik dışı davranış gözlemleniyor ise, bu davranışların neler olabileceği hakkındaki görüşleri istenmiştir. Bu önermeye literatürde çeşitli çalışmalarda “muhasebe mesleğinde etik dışı davranışlar” olarak tespit edilen en temel 11 sorun sıralanmış ve birden fazla seçeneğin işaretlenmesine izin verilmiştir.

Grafik 7’den görüldüğü üzere;

- Katılımcıların en fazla karşılaştıklarını ifade ettikleri ilk üç etik dışı davranış; “haksız rekabet”, “çıkar çatışması” ve “ücret tarifesi” olarak sıralanmıştır.
- En az karşılaşılan etik dışı davranışlar ise; “taciz” ve “rüşvet” olarak tespit edilmiştir.

Grafik 7. Muhasebe Mesleğinde Etik Dışı Davranışlar Bakımından Bulgular

3.3. Fark Testi Bulguları

Ölçeğin demografik değişkenler bakımından analiz edildiği fark testleri değerlendirilmiştir. İlk olarak, bağımsız gruplar t testi ile cinsiyete göre, idealizm ve görecelik boyutları arasında fark olup olmadığı analiz edilmiştir. Tablo 5’de görüldüğü üzere, yapılan analiz sonucunda, gruplar arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı tespit edilmiştir. Erkekler için idealizm boyutundaki bulgular değerlendirildiğinde ($\bar{x}=4,3$ $S=,36$), görecelik boyutunda ($\bar{x}=2,7$ $S=,71$), $t=1,04$, $p= 0,29$ olarak belirlenmiştir. Kadınlar için idealizm boyutundaki bulgular değerlendirildiğinde ($\bar{x}=4,3$ $S=,47$), görecelik boyutunda ise ($\bar{x}=2,8$ $S=,82$) düzeyinde değerlere sahip oldukları görülmüştür. Bir başka ifade ile idealizm ve görecelik boyutları, muhasebe meslek mensupları arasında cinsiyete göre anlamlı bir fark ortaya koymamıştır.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkeni Açısından T- Testi Bulguları

	Cinsiyet	N	Ortalama	T	p
İdealizm	Erkek	139	4,3390		

	Kadın	78	4,2684	1,04	0,29
Görecilik	Erkek	139	2,7180		
		Kadın	78	2,8035	

Fark testlerinde ikinci olarak, eğitim düzeyine göre muhasebe meslek mensupları arasında idealizm ve görecilik boyutları arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Tablo 6'da görüldüğü üzere, idealizm boyutunun $p=,14>0,05$ değerine sahip olması nedeniyle, eğitim düzeyi bakımından gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı; ancak görecilik boyutunun $p=,002<0,05$ değerini alması sebebiyle eğitim düzeyi bakımından gruplar arasında fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Eğitim Düzeyi Değişkeni Açısından One Way Anova Testi Bulguları

İdealizm	X	Karelerin ortalaması	F	p
Gruplar arası	,918	,306	1,88	,14
Grup içi	24,9	,163		
Toplam	25,8			
Görecilik				
Gruplar arası	8,21	2,74	5,15	,002
Grup içi	81,31	,531		
Toplam	89,53			

Fark testlerinde üçüncü olarak, yaş grupları arasında analiz yapılmıştır. Tablo 7, yaş değişkenine göre muhasebe meslek mensupları arasında idealizm ve görecilik boyutları arasındaki ilişki değerlendirildiğinde; idealizm boyutunun $p=,21>0,05$ değerine sahip olması nedeniyle, yaş grupları bakımından gruplar arasında anlamlı bir fark olmadığı; ancak görecilik boyutunun $p=,03<0,05$ değerine sahip olması nedeniyle yaş grupları bakımından gruplar arasında fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Yaş Düzeyi Değişkeni Açısından One Way Anova Testi Bulguları

İdealizm	X	Karelerin ortalaması	F	p
Gruplar arası	,739	,246	1,50	,21
Grup içi	25,10	,164		
Toplam	25,84			
Görecilik				
Gruplar arası	4,97	1,66	2,99	,03
Grup içi	84,56	,553		
Toplam	89,53			

Son olarak, araştırmaya katılan meslek mensuplarının bağımlı veya bağımsız faaliyet göstermelerine göre yapılan testlerin bulguları Tablo 8'de gösterilmiştir. Tablo 8'e göre idealizm boyutunda $p=,07>0,05$ değerine sahip olması nedeniyle anlamlı bir fark olmadığı; ancak görecilik boyutunda $p=,02<0,05$ değerine sahip olması nedeniyle gruplar arasında fark olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8. Bağımlı/Bağımsız Çalışma Türü Değişkeni Açısından One Way Anova Testi Bulguları

İdealizm	X	Karelerin ortalaması	F	p
Gruplar arası	,873	,437	2,69	,07
Grup içi	24,97	,162		
Toplam	25,84			
Görecilik				
Gruplar arası	4,08	2,04	3,68	,02
Grup içi	85,45	,555		

Sonuç ve Değerlendirme

Muhasebeciler, mesleki ve etik sorunlara sıklıkla maruz kalan profesyonel meslek grupları arasında yer almaktadır. Bu mesleği icra eden bireylerin, mesleki faaliyetlerini yerine getirirken, kişisel tutumları, inançları, davranışları, kültürel özellikleri, sosyal statüleri, gelir düzeyleri, adalet ve etik anlayışları; finansal ve finansal olmayan bilginin güvenilirliğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, bu çalışma muhasebe meslek mensuplarının kişisel yargılarını, etik algılarını ve adalet anlayışlarını, idealizm ve görecilik boyutu kapsamında Etik Durum Ölçeği aracılığıyla incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye’de kayıtlı en fazla meslek mensubuna sahip İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (İSMMMO) örnekleminde, 217 muhasebe meslek mensubu üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma bulgularına göre, örnekleme yer alan meslek mensuplarının yüzde 65’i muhasebe mesleğinde etik dışı davranışlarla karşılaştıklarını kabul etmektedirler. Muhasebe meslek mensuplarının en önemli mesleki sorunlarının haksız rekabet, tahsilat sorunu ve yetersiz mesleki eğitim olduğu, meslek etiği konusunda en önemli sorunlarının ise, yine haksız rekabet, ücret tarifi ve çıkar çatışması olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, etik sorunların mesleki sorunlara yol açtığına kanıtlar sunmaktadır.

Araştırma ölçeğinden elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; muhasebe melek mensuplarının idealizm boyutu bakımından daha yüksek; görecilik boyutu bakımından daha düşük eğilime sahip oldukları tespit edilmiştir. Etik Durum Ölçeğinin genel ortalamasına bakıldığında ise; idealizmden düşük ancak görecilikten daha yüksek bir eğilim tespit edilmiştir. Göreciliğin düşük ve idealizmin yüksek olması durumunda bireylerin kanun ve kurallara uymaları beklenmektedir. Buna göre muhasebe meslek mensuplarının başkalarına zarar verecek davranışlarından kaçınan ve diğer bireylerin refahını önemseyen bireyler oldukları belirlenmiştir.

Demografik değişkenlerin Etik Durum Ölçeğinin boyutları üzerindeki etkisi incelendiğinde ise, cinsiyet, eğitim, yaş ve bağımlı/ bağımsız çalışma türü olmak üzere tamamının idealizm boyutu bakımından istatistiki olarak anlamlı bir farkın olmadığı; diğer taraftan görecilik boyutunda ise cinsiyet hariç diğer tüm demografik değişkenlerin istatistiki olarak fark ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Buna göre, idealizm eğiliminin muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre değişmediği ancak görecilik eğiliminin demografik değişkenlerden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Elde edilen bulgular, muhasebe meslek mensuplarının etik ideoloji ve adalet algılarının mesleki uygulama ve düzenlemelere uygun olduğunu göstermiştir. Bu durum, muhasebe meslek mensuplarının etik uygulamalara hassasiyet gösterdikleri ve etik dışı davranışlardan kaçınma eğiliminde olduklarını göstermektedir.

Bu çalışmanın literatüre katkısı, muhasebe meslek mensuplarının mesleki faaliyetleri esnasında sık karşılaştıkları etik sorunlara dikkat çekilmesi bakımındandır. Çünkü meslek mensuplarının karşılaştıkları bu sorunlara verecekleri tepkiler etik pozisyonlarını ve onların etik davranışlarını ortaya koymaktadır. Bu durum, meslek mensuplarının davranışlarının ahlaki açıdan bilimsel yöntemlerle analiz edilerek muhasebede finansal skandalların nedenlerinin anlaşılmasına katkı sağlaması beklenmektedir. Diğer yandan bilimsel çalışmalarda karşılaşıldığı üzere, birtakım kısıtları bulunmaktadır. Bu çalışmada da muhasebe mesleğinin emek yoğun bir meslek grubu olması nedeniyle anketlere dönüşlerde zorluklar yaşanmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, literatürde yer alan farklı etik durum ölçekleri kullanılarak karşılaştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akbey, K. C. & Çil Koçyiğit, S. (2022). Bağımsız olarak faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının etik algılarına ilişkin bir araştırma: Ankara ili örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 20 (46), 915-944. DOI: 10.35408/comuybd.1062960.
- Cevzici, A. (2022). *Uygulamalı Etik*. Say Yayınları: İstanbul.
- Çiçek, H., Canbaz, S., & Keskin, A. (2013). Muhasebe meslek mensuplarının meslek etiğine bakış açıları: Kırklareli ilinde bir araştırma. *TSMMO Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Fidan, M. E., & Subaşı, Ş. (2014). Muhasebe meslek mensubu adaylarının etik algıları: İstanbul ili örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (64), 111-130.
- Forsyth, D. R. (1980). A taxonomy of ethical ideologies. *Journal of Personality and Social psychology*, 39(1), 175.

- Forsyth, D. R., O'boyle, E. H., & McDaniel, M. A. (2008). East meets west: A meta-analytic investigation of cultural variations in idealism and relativism. *Journal of Business Ethics*, 83, 813-833.
- Hofstede, G.: 1980, *Culture's Consequences: International Differences in Work-Related Values* (Sage, Newbury Park, CA).
- Ismail, S., & Mohd Ghazali, N. A. (2011). Ethical ideology and ethical judgments of accounting practitioners in Malaysia. *Gadjah Mada International Journal of Business*, 13(2), 107-123.
- Ismail, S. (2014), Effect of ethical ideologies on ethical judgment of future accountants: Malaysian evidence, *Asian Review of Accounting*, Vol. 22 No. 2, pp. 145-158. <https://doi.org/10.1108/ARA-08-2013-0052>
- Kaya, N., & Yanık, R. (2011). Muhasebe meslek ahlaki, etik ve müşteri tatmini ilişkisi. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(49), 293-306.
- Karagöz, Y. (2019). *İstatistiksel analizler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kline, P.(1994).*An easy guide to factor analysis*. NewYork: Routledge
- Kutlu, H. A. (2008). Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: Kars ve Erzurum illerinde bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(02), 143-170.
- Kwak, S. K., & Kim, J. H. (2017). Statistical data preparation: management of missing values and outliers. *Korean Journal of Anesthesiology*, 70(4), 407-411.
- MacCallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S., & Hong, S. (1999). Sample size in factor analysis. *Psychological Methods*, 4, 84-9.
- Marques, P.A., Azevedo-Pereira, J. (2009). Ethical ideology and ethical judgments in the Portuguese accounting profession. *J Bus Ethics*. 86, 227–242 (2009). <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9845-6>.
- Mundfrom, D. J., Shaw, D. G., & Ke, T. L. (2005). Minimum sample size recommendations for conducting factor analyses. *International Journal of Testing*, 5(2), 159-168.
- Oboh, C.S., Ajibolade, S.O. & Otusanya, O.J. (2020). Ethical decision-making among professional accountants in Nigeria: the influence of ethical ideology, work sector, and types of professional membership, *Journal of Financial Reporting and Accounting*, Vol. 18 No. 2, pp. 389-422. <https://doi.org/10.1108/JFRA-09-2019-0123>
- O'Boyle EH, Forsyth DR (2021). Individual differences in ethics positions: The EPQ-5. *PLoS ONE* 16(6): e0251989. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251989>
- Özçelik, H. & Angı, G. G. (2017). Muhasebe meslek mensuplarının meslek etiği ve etik ikilem algıları: Antalya ili örneği. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 16 (50), 141-158. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mbbakis/issue/63894/967204>
- Özgün, H. S., & Sarıtaş, H. (2019). Muhasebe mesleğinde etik dışı davranışlara neden olan durumlar: Denizli ilinde bir uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 77-93.
- Özocak, H., & Baş, M. (2001). Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Etik, Bağımsızlık ve Tarafsızlık. *Mali Çözüm Dergisi*, 56, 2001.
- Öztürk, S. ve Kutlu, H.A. (2019). *Muhasebe ve Etik*. Gece Akademi: Ankara.
- Redfern, K. (2004). An empirical investigation of the ethics position questionnaire in the People's Republic of China. *Journal of Business Ethics*, 50(3), 199-210.
- Sakarya, Ş., & Kara, S. (2010). Türkiye'de muhasebe meslek etiğine yönelik düzenlemeler ve meslek mensupları tarafından algılanması üzerine bir alan araştırması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(1), 57-72.
- Sayım, F., & Usman, Ö. (2016). Etik Kavramı ve Muhasebe Meslek Mensuplarında Etik Algısı-Yalova Örneği. *Maliye Dergisi*, (170), 131-146.
- Sökmen, A. (2021). *Meslek Etiği (Örgütsel ve Yöneltil Etik –Kuramsal Sosyal Sorumluluk*. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Tekin, H. (1996). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. 9. Baskı, Ankara: Yargı Yayınları.
- Terzi, Y.(2019). *SPSS ile İstatistiksel Veri Analizi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Türkeri, M. (2019). *Etik Kuramları*. Lotus Yayıncılık: Antalya.

- Yazıcı, A., & Yazıcı, S. (2010). Etik durum ölçeği'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(4), 1001-1017.
- Yel, T. (2018). Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Etiği Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Bolu'da Bir Araştırma. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 165-184. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/basbed/issue/38801/812592>
- Yıldız, G. (2010). Muhasebe mesleğinde meslek etiği ve Kayseri il merkezinde bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (36), 155-178.

Extended Abstract

Aim and Scope

Professional accountants; It is the assurance of financial and non-financial information of firms. Therefore, the personal attitudes, beliefs, behaviors, cultural characteristics, social status, income levels, justice, and ethical perception of individuals working in this profession are important in the validity of financial and non-financial information. This situation requires professional accountants to comply with ethical rules due to their profession and to observe the interests of society in economic and financial matters.

Criticisms that inaccurate financial and non-financial information leads to corruption and scandals cause the individual ethical perceptions and understandings of accountants to be discussed. In this context, various research such as case analyzes and survey research was carried out on accountants. In this study, personal judgments, ethical perceptions, and perceptions of the justice of professional accountants were examined through the Ethical Status Scale within the scope of idealism and relativism. The research was carried out in the sample of İstanbul Chamber of Certified Public Accountants (ISMMMO), which has the highest number of professional members in Türkiye. In this context, the aim of the research is; to measure the ethical ideology and justice approaches of professional accountants operating in İstanbul within the framework of idealism and relativism.

Methods

The Ethical Position Questionnaire, in which the theory of ethical position was measured, was used in the study. The scale consists of two dimensions, "idealism" and "relativism", and 20 questions.

The responses of the participants to the statements were measured using a 5-point Likert scale (I strongly disagree, disagree, undecided, agree, and completely agree).

Reliability analyzes of the scale used were made with the Cronbach Alpha test. When the ranges in which the alpha coefficient can be found and accordingly the reliability of the scale are evaluated; If Cronbach's Alpha ≥ 0.80 , the scale is highly reliable. The Cronbach Alpha test result of the scale expressions used in this study was calculated as 0.801. Scale data were analyzed with the SPSS 20 package program.

Findings

The research was carried out on 217 professional accountants in the sample of İstanbul Chamber of Certified Public Accountants, which has the highest number of professional members in Turkey.

The findings of the research are listed as follows:

- 36 percent of the participants are female and 64 percent are male accountants.
- Considering the general arithmetic averages of EPQ and its dimensions; it was seen that the total average of the scale was 3.78, the average of the idealism dimension was 4.16 and the average of the relativism dimension was 3.41. According to the findings, it has been determined that the accountant professionals in the sample are more inclined to the idealism dimension and less inclined to the relativism dimension.
- The most important problems of accountants; are unfair competition, collection problems, and insufficient vocational training.
- While only 14 percent of the participants stated that they did not agree with the statement "I often observe unethical behavior in the accountant profession", there was no participant who answered, "I strongly disagree".
- The most unethical behaviors that the participants encountered; were unfair competition, conflict of interest, and fee schedule.
- It has been determined that the tendency of idealism does not change according to the demographic characteristics of the accountants, but the tendency of relativism is affected by demographic variables.

Conclusion

According to the research findings, 65 percent of the professionals in the sample admitted that they have encountered unethical behaviors in the accountant profession. It has been seen that the most important professional problems of accountants are unfair competition, collection problems, and insufficient professional training, while the most important problems in professional ethics are unfair competition, wage schedule, and conflict of interest. These results provide evidence that ethical problems lead to professional problems. As a result of the findings, high idealism and low relativism levels showed that the justice perceptions of professional accountants are in accordance with professional practices and regulations. This situation can also be interpreted as accountant professionals are sensitive to ethical behaviors and tend to avoid unethical behaviors.

EK- I

ETİK DURUM ÖLÇEĞİ

Ölçek Boyutu	Madde No	Ölçek İfadeleri
İDEALİZM BOYUTU	1	İnsanlar, az da olsa eylemlerinin başkalarına bilerek zarar vermeyeceğinden emin olmalıdırlar.
	2	Ne kadar küçük olursa olsun, insanların başkalarını riske sokmaları asla hoş görülmemelidir.
	3	Kazanılacak yarar ne olursa olsun, başkalarına zarar verme potansiyeli ortaya çıkarmak her zaman yanlıştır.
	4	İnsanlar, psikolojik veya fiziksel olarak başka birine asla zarar vermemelidir.
	5	İnsanlar, başkasının onur ve refahını herhangi bir biçimde tehdit edebilecek eylemlerde bulunmamalıdırlar.
	6	Bir eylem masum bir kişiye zarar verecekse yapılmamalıdır.
	7	Bir eylemin gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğine, o eylemin olumlu sonuçları ile olumsuz sonuçlarını göz önünde bulundurarak karar vermek ahlaki değildir.
	8	İnsanların onur ve refahı toplumun en önemli ilgisi olmalıdır.
	9	Başkalarının refahını feda etmek hiçbir zaman gerekli değildir.
	10	Ahlaki davranışlar en "yetkin" (mükemmel) eylem idealleriyle doğrudan örtüşen eylemlerdir.
GÖRECİLİK BOYUTU	11	Herhangi bir etik sistemin parçası olabilecek kadar önemli ahlak ilkesi yoktur.
	12	Ahlaki şeyler durumdan duruma ve toplumdaki topluma değişirler.
	13	Ahlaki ölçütler bireysel şeyler olarak görülmelidir; bir kişinin ahlaki bakımdan doğru bulduğunu başka birisi yanlış olarak yargılayabilir.
	14	Farklı ahlaki yaklaşımlar "doğruluk" açısından karşılaştırılmazlar.
	15	Herkes için neyin ahlaki olduğu sorusu hiçbir zaman çözülemez; çünkü neyin ahlaki neyin ahlaki olmadığı bireye bağlıdır.
	16	Ahlaki ölçütler sadece bir kişinin nasıl davranması gerektiğini belirten kişisel kurallardır; başkalarının hakkında yargı vermede kullanılamazlar.
	17	Kişiler arası ilişkilerde ortaya çıkan ahlaki düşünceler öylesine karmaşıktır ki, kişilere kendi bireysel kurallarını ifade etme izni verilmelidir.
	18	Bir ahlaki seçeneği belli türden eylemleri önleyecek şekilde sisteme sokmak, daha iyi insan ilişkileri oluşturmayı ve düzenlemeyi engeller.
	19	Yalan söylemeye ilişkin hiçbir kural formüle edilemez; bir yalanın kabul edilip edilemeyeceği tamamen duruma bağlıdır.
	20	Bir yalanın ahlaki veya ahlak dışı olarak yargılanması, eylemin içinde bulunduğu şartlara bağlıdır.